

УДК 37.013.73:101

ВОЗНЯК Сергій – кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології та хореографічного мистецтва, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, проспект Волі, 13, Луцьк, 43025, Україна (sergiyvoz@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6904-009X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4727.39.139572>

ДІЯЛЬНІСНО-КОМУНІКАТИВНА ПАРАДИГМА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА АНАЛІЗУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. *Мета статті полягає у здійсненні конкретного синтезу діяльнісної та комунікативної парадигми. Особливе значення це має для філософсько-освітнього дискурсу. Найістотношою в освітніх реаліях є спільно-розділена діяльність. Тут ми маємо справу з діяльністю у повному обсязі її істотного здійснення, але водночас – з діяльністю спільною, сумісною, певним чином розділеною, розподіленою між нами, учасниками. Діяльнісно-комунікативна парадигма відтворює справжні **субстанціальні засади** людського існування у світі, виокремлюючи ті **стосунки**, які **діяльнісно** породжують людину і відтворюють, зберігають власне людське в людині. У формах побудови освітнього процесу має бути **відтворена логіка руху** саме цих субстанціальних засад.*

Ключові слова: *діяльність, спілкування, освіта, спільно-розділена діяльність, субстанціальні засади.*

Постановка проблеми. На перший погляд, має мовитись про дві парадигми: діяльнісну та комунікативну, оскільки кожна з них має свою виразну специфіку. Ми ж спробуємо об'єднати їх в одну, взяти у конкретному *синтезі*. Особливе значення це має для філософсько-освітнього дискурсу, оскільки для нього питання методологічного плану не втрачають актуальності. Як у сфері освіти розвести за різними підставами *діяльність і спілкування*? Ось тут ми здійснюємо «діяльність», а ось тут – «комунікацію»?...

© Возняк Сергій, 2018

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історії європейської філософії проголошення принципу *діяльності* пов'язане насамперед з німецькою класичною філософією (І. Кант, І.Г. Фіхте, Ф.В.Й. Шеллінг, Г.В.Ф. Гегель). Діяльнісний підхід до розкриття способу буття людини у світі притаманний філософії К. Маркса. Найкращі теоретичні розробки змісту категорії «діяльність» у російській філософії радянського періоду належать Г.С. Батищеву, Е.В. Ільєнкову, В.В. Давидову, О.М. Леонтьєву, Г.П. Щедровицькому, Г.В. Лобастову. Окремо слід відзначити книгу київського філософа В.П. Іванова (1977) («Человеческая деятельность – познание – искусство»). Історично комунікативна парадигма у філософії пов'язана з іменами К. Ясперса, М. Бубера, М.М. Бахтіна, Ю. Хабермаса, О.Ф. Больнова, К.-О. Апеля, М. Рідля, Е. Левінаса. Цікавий поворот від принципу діяльності до концепції «глибинного спілкування» здійснив Г.С. Батищев.

Проте важко зустріти дослідження, у яких би зазначені дві парадигми бралися у конкретному синтезі як одне, цілісне – у застосуванні до освітніх реалій.

Мета статті – обґрунтування ідеї про діяльнісно-комунікативну парадигму як методологічну основу аналітики освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. В.П. Іванов так окреслює особливий характер *людського стосунку* до дійсності: «стосунок є активністю особливого роду, бо він, по-перше, будь-який зв'язок трансформує в площину “для мене”, тобто зводить джерело активності у ранг суб'єкта, по-друге, він так само виносить зовні іншу сторону відносин, перетворюючи її на об'єкт, нарешті, по-третє, ця активність тим самим визначається як відношення нерівноправних сторін – внутрішньої та зовнішньої, суб'єктивної й об'єктивної, причому єдиним носієм “стосунків” постає суб'єкт, оскільки лише він вносить у світ аспект буття “для себе”. Це означає у кінцевому підсумку, що стосунок, який виходить з подібного епіцентру активності, набуває всіх основних рис *діяльності* та *покладання*» [3, с. 36].

Діяльність є *способом буття людської дійсності*, способом буття людини. Предметно наповнений світ, що щільно оточує сучасного індивіда, є продуктом, *результатом діяльності* попередніх поколінь. Діяльності притаманний *доцільний* (цілепокла-

дальний) і *перетворювальний* характер. *Предметність* постає найістотнішим визначенням діяльності. Г.С. Батищев у своїй знаковій праці «Деятельностная сущность человека как философский принцип» (1969) зазначає: «Предметність наповнює собою діяльність і утворює *найперше* її власне визначення. Всупереч уявленням про таку собі “чисту”, непередметну “активність”, діяльність не впливає ззовні на предметний світ або на особливий предмет, зовсім не служить “фактором”, що доповнює предметність, зовсім не накладається на предметний зміст як якась визначально самостійна, нібито форма, що походить не з цього ж змісту. Діяльність є такий процес, в якому людина, так би мовити, “відріклася” від того, аби бути тільки такою, котра виявляє “свою” наперед знайдену якісну обмеженість, “свою” міру і сутність, відреклася “від себе” як від певної *кінцевої речі*; це – процес, який безперервно, крок за кроком наповнює себе предметністю решти світу» [1, с. 200–201]. Тобто, людина не просто «взаємодіє» з предметами, «впливає» на них як річ серед решти речей; вона здатна зумовлювати себе не просто своїми цілями, але й *змістом* реальності. Тим самим людина успадковує субстанціальність самої безмежної дійсності й виступає принципово неспеціалізованою, *універсальною* істотою.

Саме людина має справу з усезагальним як таким, оскільки «в діяльності природні рухи обертаються на саму природу, але вже як прояви єдності, всезагальності, універсальності – одним словом, як людська практика. Ось чому людина може діяти лише подібно до самої природи, як природна (не просто біологічна або біосоціальна, а саме природна!) сила, але завдяки своїй інтегральній властивості універсальності, ця сила здатна до формування, створення неприродних форм природи. Це – *композиційна сила*, що *творить*, і лише остільки вона надприродна, тобто людяна» [3, с. 45–46].

Варто прислухатись до міркувань Г.В. Лобастова стосовно всезагальної природи діяльності: «Трудова предметно-перетворювальна діяльність обертає об’єктивні визначення дійсності на визначення своєї форми» [4, с. 50]. А тому «тільки діяльність, тільки вільне творіння є граничною формою буття, що виявляє собою і граничні підстави дійсності» [4, с. 56]. Людська *діяльність* постає *найвищою формою* здійснення буття, всеохопного буття,

найвищою формою руху реальності, саме в якій світова субстанція «приходить до тями», до свідомості, мислення – і усвідомлює саму себе, мислить саму себе.

Отже, власне людський характер діяльності безпосередньо пов'язаний з плинністю, *рухом її форми*. Діяльність зі стану *живої здатності* суб'єкта переходить у характеристики предмета, у *форму предмета*. І навпаки: форма предмета стає формою живої діяльності, асимілюється діяльністю і стає здатністю суб'єкта. Діяльність постійно *змінює свою форму*: з форми процесу стає формою предмета, остання ж переходить у форму процесу. Інакше кажучи, діяльність є конкретно тотожністю *упредметнення* та *розпредметнення*. Саме конкретно: адже у діалектиці *тотожність* не береться абстрактно, вона безпосередньо передбачає *відмінність*.

Саме за такого – сутнісного – розуміння діяльності ми здатні вийти й на *освітній* процес: «Діяльність, будучи завжди такою, що упредметнюється у своїх творах, є виробництвом об'єктів для суб'єктів і має характер *предметно-створювальної* діяльності. Будучи такою, що завжди розпредметнює свої предметні умови, діяльність є виробництвом самого суб'єкта, опосередковане об'єктами, і має характер *освітньої* (рос. – *образовательной*) діяльності. Але ці предметно-творчий і освітній моменти можуть отримувати відносну самостійність у вигляді зовнішніх протилежностей, хоча кожен з них всередині себе неодмінно є тотожністю протилежностей упредметнення і розпредметнення. Вони залишаються навіть у своїй крайній поляризованості моментами єдиного *людського* виробництва як процесу самопродукування культурно-історичного суб'єкта» [4, с. 225]. Про це ж іншими словами пише В.П. Іванов: «Діяльність і є активністю, яка за формою спрямована зовні, але змістовно завжди звернена на суб'єкт, і дорівнює йому, як взагалі *людському* суб'єкту. Більше того, навіть найбільш односторонні, знелюднені і відчужені форми діяльності, які в надлишку породжуються поділом праці у сучасному суспільстві, що калічить, припускають у своїй основі весь механізм людської діяльності як такої» [3, с. 66–67]. Ось ця *змістова* зверненість діяльності на суб'єкт і визначає її *освітній* харак-

тер. Таким чином освіта не ззовні приєднується до діяльності. Сама людська діяльність як така іманентно містить у собі освітній вимір.

Практика є чуттєво-предметною *перетворювальною* діяльністю і тому постає *субстанцією* людського буття у світі. Найвищою формою такої діяльності видається саме *освітня діяльність* (узята у широкому сенсі й саме у своїй сутності), яка, безперечно, має чуттєво-предметний і перетворювальний характер і пов'язана з *виробництвом самого суб'єкта* діяльності. У цьому сенсі можна стверджувати, що освіта – це *духовно-практична* діяльність.

Урешті-решт, найвищою й кінцевою метою існування і розвитку людської історії є *виробництво самої людини*, розвиток індивіда у вільну гармонійну особистість. Усі види праці і суспільного виробництва постають лише формами, що є посередниками, засобами. Лише освіта, освітня діяльність є формою *безпосереднього творення людини*.

Отже, філософсько-освітній вимір діяльнісної парадигми осмислення людського буття полягає у розумінні того, що:

- а) діяльність, узята у контексті всезагального, чітко містить у собі освітню, утворювальну людську суб'єктивність компоненту;
- б) людина освоює світ *лише у формах власної* діяльності;
- в) увесь предметний світ культури (і цивілізації також) є *акумуляованою (упредметненою) діяльністю* попередніх поколінь;
- г) освітній процес має чіткі ознаки чуттєво-предметної перетворювальної (практичної) діяльності.

Що ж стосується *комунікативної* парадигми, то вона, на нашу думку, не протистоїть діяльнісній і не доповнює її зовнішнім чином, – вона її *конкретизує*. Це означає – заглиблює і допомагає виявити дійсну сутність людського буття у світі. Комунікативна парадигма протистоїть *діялісно-інструменталістській* парадигмі, протистоїть редукції діяльності до простої активності, активізму.

Відповідно до концепції Ф.Т. Михайлова, тим ставленням, що породжує і зберігає людину, було, є і назавжди залишиться її *звернення до суб'єктивності інших людей*, яке формує своєю мотивацією їх спів-чуття, спів-мислення (с-відомість) і згоду у співдії, що здатне забезпечити розширене відтворення засобів до жи-

ття і головних його умов: *спільності людей*, яка самоорганізується, креативної та когнітивної духовної і духовно-практичної продуктивності [5, с. 500]. Цікаво, що автор винаходить термін «звернення» і вживає його замість «відношення» або «стосунку». *Звернення* – це той рух, що йде з глибин людської суб'єктивності. Тоді сутність людини – не просто «ансамбль суспільних стосунків», а ансамбль людських *звернень* – до суб'єктивності інших, усіх, до світу – і тим самим – до самої себе. Але ж тоді і людська реальність як власне світ культури постає не сукупністю речей, артефактів, а тим, що постійно *звертається* до нас, обернене на нас.

Таким чином, *зверненням* людей одне до одного і до самих себе вони забезпечують головну умову свого існування – свою *спільність*, а разом із нею – головну здатність свого фізичного виживання: довільність і доцільність свого стосунку одне до одного до тієї форми спільності, в якій живуть, і до всіх об'єктивних умов її, спільності, існування, а тим самим – і до природи як цілого [5, с. 499]. Ф.Т. Михайлов стверджує, що тільки співчуття, спів-мислення і спів-дія людей – запорука виживання кожного. «Тільки це забезпечує розвиток дитини в людську індивідуальність, тільки воно визначало і визначає кожен подій в історії людей» [5, с. 497].

Російський філософ Г.С. Батищев вводить термін «діяльнісний редуccionізм»: діяльність перетворюється на «мегакатегорію», якою намагаються пояснити геть усе в світі людському або до якої – звести всю людську й позалюдську реальність. Діяльність зводиться до простого активізму, до об'єктно-речової активності. Проте найвищі прояви людського буття не можуть бути описані через абстрактно зрозумілу діяльність. Акцентування на просто «діяльності» призводить до само-ствердження, яке, на думку Г.С. Батищева, постає «логікою *само-втрати*» [2, с. 177–190]. Тому спілкування як таке, «поміжсуб'єктність» – ось що є *дійсною основою* людського буття. При цьому і спілкування може бути редуковане до поверхневих форм, які філософ називає «лінгво-психо-комунікацією». Такій комунікації змістовно протистоїть «онто-комунікація», «глибинне спілкування». В універсалах «глибинного спілкування» Г.С. Батищев досить вдало в

категоріально-філософській формі виразив релігійний досвід, хоча вони мають, своєю чергою, серйозне філософсько-освітнє значення.

Сутність *комунікативної парадигми* розуміння людського буття може бути розкрита через артикуляцію *суспільного* характеру людської діяльності. Людський індивід є *суспільною* істотою: «Культурно-історичний суб'єкт діяльності і є ні що інше, як *тотожність суспільної людини і людської суспільності*. Він не заточений в безпосереднє буття ізольованого індивіда, але і не стоїть поза і над індивідами – він *між-індивідуальний*» [2, с. 214]. А тому, коли на рівні філософсько-освітнього дискурсу говорять про «стосунки особистості і суспільства», «індивіда і суспільства», варто уважно вчитатися у такі міркування: «Суспільство цілком вичерпується суспільними індивідами в їх зв'язках один з одним. Воно тому не може відноситись до самого себе, крім і поза стосунками самих індивідів. Воно є лише сукупність цих стосунків між індивідами, стосунків людини до людини (не існує ніяких “відносин” між індивідом і Суспільством), людей до людей. Ці відносини суть іманентний продукт їхньої діяльності, тобто не якісь готові і наперед знайдені структурні канали зв'язку, які ззовні вносяться у діяльність, а самою ж діяльністю побудовані, підтримувані і розвинуті форми. Це – тотожність *спілкування і активності*, це сама діяльність в її між-індивідуальній взаємності, або взаємодія діяльностей» [2, с. 317]. При цьому необхідно розрізнявати *суспільне* та *соціальне*, останнє постає перетвореною формою першого. Будь-яка діяльність визначається власною *суспільною формою*, адже ставлення людини до природи опосередковано відносинами людей один до одного.

Суб'єкт-суб'єктні стосунки не тільки мають онтологічну (і аксіологічну) *вищість* у порівнянні з *суб'єкт-об'єктними*, вони є *первинними*. Однобічне суб'єкт-об'єктне відношення виступає як витягнутий з поміжсуб'єктного спілкування фрагмент, як досить бідний абстракт, в якому стерті сліди його культурно-історичного походження. Отже, треба бачити принципову обмеженість формули «суб'єкт – об'єкт» і розуміти неприпустимість її універсалізації.

Отже, філософсько-освітній вимір *комунікативної парадигми* осмислення людського буття полягає у розумінні того, що:

а) спілкування, узятє у контексті всезагального, чітко містить у собі освітню, *утворювальну* людську суб'єктивність компоненту;

б) людське в людині породжується лише у контексті *суб'єкт-суб'єктних* стосунків у процесі *звернення* людської суб'єктивності до суб'єктивності інших (і тим самим – до самої себе);

в) увесь предметний світ культури постає *акумльованими зверненнями* попередніх поколінь до нашої суб'єктивності, особисто до мене;

г) освітній процес у його *істині* є *спілкуванням*, є розгортанням *суб'єкт-суб'єктних* стосунків.

Звісно, можна працювати у межах як *діяльнісної*, так і *комунікативної* парадигми. Проте виникає питання про можливість їх *синтезу*. Не просто зовнішнього поєднання – «з одного боку», «з іншого боку», а саме конкретного синтезу. Не можна обійтись відмовками на кшталт: спілкування – це теж певна діяльність (або один з видів діяльності), а людська діяльність так чи інакше вимагає спілкування. Значить, щоб не погрішити проти істини, треба подивитись, як цей синтез відбувається у *реальності*. І насамперед відповісти на питання: так що ж є породжувальним началом людського в людині: діяльність чи спілкування? Практична чуттєво-предметна доцільна перетворювальна діяльність є субстанцією людського буття. Проте й спілкування не – просто деякий «фон», на якому розгортається діяльність. Предметно-суб'єктне чуттєве спілкування, узятє вглиб, а не на поверхні, також постає субстанцією людського буття. Але двох субстанцій не може бути.

Мабуть, суть справи полягає у тім, що діяльність і спілкування не існують окремо, це *не дві* сутності, а *одна*. *Діяльнісне спілкування, спілкування у діяльності*. Ми переконані, що у такому контексті можна говорити про **діяльнісно-комунікативну парадигму**.

Філософсько-освітній зміст цієї парадигми чудово корелюється з одним з центральних понять *культурно-історичної теорії* походження вищих психічних функцій, створеної Л.С. Виготським і розвинутої у працях російських (О.М. Леонтьєв, Д.Б. Ельконін, П.Я. Гальперін, О.В. Запорожець, В.В. Давидов, О.І. Мещеряков) та зарубіжних (М. Cole, J. Wertsch, J. Bruner) дослідників. Йдеться про поняття **спільно-розділеної діяльності**. Г.В. Лобастов пише:

«Немає, по суті, іншого шляху проникнення в цілісний досвід іншого, крім залучення до тієї діяльності, яка цей досвід утворила. Вітчизняна педагогічна психологія виробила поняття спільно-розділеної предметної дії, в якому розкривається спосіб передачі всієї повноти здібностей, укладених у досвіді, від одного індивіда до іншого» [4, с. 63]. Отже, *спільно-розділена діяльність* постає: а) шляхом проникнення у досвід інших; б) способом передачі здібностей.

Якщо педагогіка – це *свідома діяльність виховання людини*, якщо освітня діяльність відбувається свідомо, зі *знанням суті справи*, то потрібно визнати, що завдання педагогіки у такому разі постає інтегральною й вищою метою усього наукового, технічного і духовного розвитку людства, так чи інакше – свідомою *самоціллю буття* людини і людства. Більш високої мети немає, її неможливо уявити.

Категоріальне оволодіння концептом «*спільно-розділена діяльність*» (або «*сумісно-розділена діяльність*») дає можливість сучасному педагогові, що працює у соціумі, вкрай ураженому розщепленням праці, прагматизмом та індивідуалізмом, споживачтвом, культом життєвої «успішності», – так чи інакше крок за кроком *розплутувати вузли* досі майже нерозв'язних проблем.

Теоретико-парадигмальні засади дослідження освітньої реальності повинні відповідати сутності предмета, сутності освітньої реальності. Ми побачили, що найістотнішою в освітніх реаліях є *спільно-розділена діяльність*. Ми маємо справу з *діяльністю* у повному обсязі її істотного здійснення, але водночас – з діяльністю *спільною, сумісною*, певним чином *розділеною*, розподіленою між нами, учасниками. Яка парадигма теоретичного розуміння буде найбільш відповідати істотності такої діяльності? – Тільки *діяльнісно-комунікативна*.

Висновки. Філософсько-освітній вимір *діяльнісно-комунікативної парадигми* осмислення людського буття полягає у розумінні того, що:

а) ця парадигма відтворює справжні *субстанціальні засади* людського існування у світі, виокремлюючи ті *стосунки*, які *діяльнісно* породжують людину і відтворюють, зберігають власне людське в людині;

б) у формах побудови освітнього процесу має бути *відтворена логіка руху* саме цих субстанціальних засад;

в) ці субстанціальні засади в освітньому плані конкретизуються як *спільно-розділена діяльність*, крізь яку *передаються* від покоління до покоління, від дорослих дітей, молоді – саме *людські здібності*, врешті решт – сама здатність ставати і бути людиною;

г) освітній процес у своїй *істинній формі*, будучи найвищим способом людської *діяльності* і найскладнішою з можливих формою *спілкування*, орієнтований на саморозвиток *вільної творчої особистості*, виражає собою кінцеву мету (*самоціль*) людського історичного буття;

д) у межах *істинної* педагогіки всі суперечності освітньої діяльності повинні врегульовуватися на основі і відповідно до логіки істини, добра і краси як абсолютних регуляторів людського буття;

е) ця парадигма містить достатній *критичний потенціал* для виявлення й аналітики перекручених, спотворених, несправжніх, хоча і наявних, побутуючих, розповсюджених і навіть ідеологічно й «теоретично» освячених форм здійснення освітньої діяльності та спілкування.

Література

1. Батищев Г.С. Деятельностная сущность человека как философский принцип / Г.С. Батищев // Батищев Г.С. Избранные произведения / Г.С. Батищев ; под общ. ред. З.К. Шаукеновой. – Алма-Ата : Институт философии, политологии и религиоведения КН МОН РК, 2015. – С. 191–275.
2. Батищев Г.С. Введение в диалектику творчества / Г.С. Батищев. – СПб. : РГХИ, 1997. – 460 с.
3. Иванов В.П. Человеческая деятельность – познание – искусство / В.П. Иванов. – К. : Наукова думка, 1977. – 251 с.
4. Лобастов Г.В. Диалектика разумной формы и феноменология безумия / Г.В. Лобастов. – М. : Русская панорама, 2012. – 560 с.
5. Михайлов Ф.Т. Философия образования: ее возможности и перспективы / Ф.Т. Михайлов // Михайлов Ф.Т. Избранное / Ф.Т. Михайлов. – М. : Индрик, 2001. – С. 452–512.

References

1. Batishchev, G.S. (2015). *Deiatelnostnaia sushchnost cheloveka kak filosofskii printcip* [The activity essence of man as a philosophical principle]. In Z.K. Shaukenova (Ed.), *Izbrannye proizvedeniia – Selected works* (pp. 191–275). Alma-Ata: Institut filosofii, politologii i religievedeniia KN MON RK [in Russian].
2. Batishchev, G.S. (1997). *Vvedenie v dialektiku tvorchestva* [Introduction to the dialectic of creativity]. Saint Petersburg: RGKhI [in Russian].
3. Ivanov, V.P. (1977). *Chelovecheskaia deiatelnost – poznanie – iskusstvo* [Human activity – cognition – art]. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
4. Lobastov, G.V. (2012). *Dialektika razumnoi formy i fenomenologiiia bezumiia* [Dialectics of a reasonable form and the phenomenology of insanity]. Moscow: Russkaia panorama [in Russian].
5. Mikhailov, F.T. (2001). *Filosofia obrazovaniia: ee vozmozhnosti i perspektivy* [Philosophy of Education: Its Opportunities and Prospects]. In F.T. Mikhailov, *Izbrannoe – Selected* (pp. 452–512). Moscow: Indrik [in Russian].

VOZNYAK Sergiy – Candidate of Philosophy Sciences, Associate Professor of the Cultural Sciences and Choreographic Arts Department, Lesia Ukrainka Eastern European National University, Volya Avenue, 13, Lutsk, 43025, Ukraine (sergiyvoz@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6904-009X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4727.39.139572>

ACTIVITY-COMMUNICATIVE PARADIGM AS A METHODOLOGICAL BASIS FOR THE ANALYSIS OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. The purpose of the paper is to implement a concrete synthesis of the activity and communicative paradigm. It has a particular importance for philosophical and educational discourse. How to differentiate activities and communication basing on their ground in the educational sphere?

Theoretical and paradigmatic fundamentals of the study of educational reality must correspond to the essence of the subject, the essence of educational reality. The most important thing in educational realities is a *jointly-divided activity*. We deal with *activities* in the full extent of its substantial implementation, but at the same time –

with activities *common, compatible, in a certain way divided*, distributed among us, the participants.

The philosophical and educational dimension of the *activity-communicative paradigm* of comprehension of human being consists in the understanding that:

a) this paradigm reflects the true *substance foundations* of human existence in the world, isolating those *relationships* that *actively* generating a person and reproducing, preserving the actual human in man;

b) *logic of movement* of these substantive principles should be *restored* in the forms of constructing of the educational process;

c) these substantive principles in the educational plan are specified as *jointly-divided activity*, through which they *are passed* from generation to generation, from adult children, youth – namely, *human abilities*, and ultimately – the ability to become and be human;

d) the educational process in its *true form*, as the highest way of human *activity* and the hardest possible form of *communication* that focuses on self *free creative personality* expresses the ultimate objective (*an end in itself*) historical human being;

e) within the limits of *true pedagogy*, all contradictions in educational activity should be solved on the basis and in accordance with the logic and truth, goodness and beauty as absolute regulations of human existence;

e) this paradigm contains sufficient *critical potential* for the detection and analysis of distorted, distorted, false, albeit present, common, widespread, and even ideologically and «theoretically» consecrated forms of educational activity and communication.

Keywords: activity, communication, education, jointly-divided activity, substantive principles.

Одержано 25.05.2018